

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Васильчак Світлани Василівни на дисертаційну роботу

Федірця Олега Володимировича

«Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження.

Україна за своїм аграрним потенціалом та можливостями має значні переваги серед усіх європейських і держав світу для розвитку інтенсивного сільського господарства та створення його експортного потенціалу. Враховуючи вибір європейського вектору розвитку, особливої уваги заслуговує забезпечення єдності аграрного виробництва і сільських територій. Також потреба у міцних зв'язках між аграрним виробництвом та сільськими територіями України посилюється у зв'язку з розвитком і прискоренням глобалізаційних процесів та появою пов'язаних з ними відповідних тенденцій, зміною співвідношення у структурі інститутів впливу на забезпечення збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку цього складного системного утворення.

Отже, в сучасних умовах виникає необхідність розроблення теоретичних і методологічних аспектів та практичних засад удосконалення розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи та постає надзвичайно важливою проблемою і чинником створення економічного підґрунтя зростання якості життя і добробуту населення країни. За таких умов тема дисертаційної роботи Федірця О.В. «Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика» є своєчасною,

актуальною, теоретично та практично значимою.

Актуальність теми підтверджується зв'язком дослідження з науковими планами науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету в межах тем: «Управління соціально-економічною системою в умовах національних і глобалізаційних викликів» (державний реєстраційний номер 0117U003102); «Управління соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери України» (державний реєстраційний номер 0118U005208); «Управління національною безпекою в умовах глобалізаційних викликів: макро-, мікро-, регіональний та галузевий рівні» (державний реєстраційний номер 0118U005209). У їх межах автором отримані значні здобутки та результати, про що вказано у роботі та в авторефераті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Викладені в дисертації положення характеризуються всебічною науковою обґрунтованістю і достовірністю. Достовірність отриманих та викладених у дисертаційній роботі наукових результатів ґрунтується на використанні сучасних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, насамперед, системно-структурного аналізу та синтезу. Також вона підтверджується залученням та аналітичним опрацюванням чинної нормативно-правової бази щодо розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи. Йдеться й про залучення Законів України, указів Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичних матеріалів Державної служби статистики України, аналітики Міністерства економіки України, річних звітних даних підприємств, матеріалів мережі Internet, наукових доробок вітчизняних та зарубіжних авторів.

Об'єктом дослідження були визначені процеси розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних і практичних засад забезпечення розвитку агропродовольчої сфери як соціально-

економічної системи.

Дисертантом сформульована мета дослідження, що полягає в розв'язанні теоретико-методологічної та науково-прикладної проблеми розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи в сучасних динамічних умовах. Висновки і пропозиції, зроблені автором, є логічними та аргументованими. Вони випливають із змісту та результатів дослідження, розкривають мету дисертації, містять елементи новизни і мають теоретичну і практичну цінність.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації Федірця О.В. полягає в обґрунтуванні теоретичних, методологічних та прикладних положень з розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи. Основні результати дослідження є важливими для економічної науки та практики управління національним господарством.

Основною результативною ознакою опонованої дисертації є те, що запропоновано концепцію розвитку суб'єктів агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи, в основу якої покладено: принципи інклюзивної економіки з обов'язковим збереженням сталих пропорцій між функціональними складовими і їх збалансуванням; стан стійкості при трансформації економічних, соціальних і екологічних складових; інноваційну діяльність в якості джерела соціально-економічного розвитку їх потенціалу. Завдяки цьому створюється нове уявлення щодо формування і практичної реалізації соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери.

Також розроблено модель парадигми, як уявлення про предмет розгляду, на рівні держави, місцевого самоврядування, транснаціональних компаній, агрохолдингів, малого і середнього бізнесів (фермерів) а також населення з урахуванням впливу каталізаторів та принципів формування соціально-економічного розвитку кожної з систем; розроблено механізм управління соціально-економічним розвитком суб'єктів агропродовольчої

сфери, що має включати: керуючого суб'єкта, представленого власниками та менеджерами, який, використовуючи управлінський вплив, забезпечує рух керованого об'єкта у відповідному напрямку; структуру управлінського впливу як сукупність цілей, законів, методів, принципів і функцій, які у взаємодії можуть бути реалізовані в рамках економічного, соціального, екологічного та інклюзивного напрямків розвитку агропродовольчої сфер.

У дисертації Федірця О.В. розширено підходи до формування змісту трансформації розвитку агропродовольчої сфери, що враховує суспільні зміни, рівень відкритості та транспарентності населення, властивості інклюзивного суспільства як нового якісного стану розвитку соціально-економічних систем у просторово-часовому вимірі та визначено ключові елементи, які слугують передумовою досягнення соціально-економічної рівності, захисту навколишнього середовища та поліпшення добробуту всіх верств населення, що дозволяє формувати синергетичні підходи в управлінні шляхом переходу агропродовольчої сфери до стійкого атрактора з урахуванням точок біфуркації.

Заслуговує на увагу методичний підхід до забезпечення вибору стратегій розвитку діяльності суб'єктів агропродовольчої сфери, який передбачає обґрунтування її вибору на основі реалізації послідовності етапів: уточнення цілей, оцінка потенціалу, визначення параметрів функціонування підприємства, виходячи із рівня результативності його діяльності, оцінка структури рослинництва та тваринництва, визначення сукупності критеріїв й аналіз стратегічних альтернатив, вибір стратегії, деталізація стратегії як сукупності управлінських дій, обґрунтування ресурсного забезпечення реалізації стратегії.

Слід відзначити механізм формування енергетичної стратегії господарських суб'єктів агропромислової сфери, що доповнюється визначенням впливу прямих і непрямих чинників зовнішнього середовища на організацію управління підприємством, врахування

чинників внутрішнього середовища та проведенням енергетичного аудиту.

У дисертаційній роботі Федірця О.В. набули подальшого розвитку характеристики ключових ознак соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери, в напрямі їх розмежування за наступними групами: економічні (стабільна і позитивна динаміка прибутковості, використання ресурсів, політика ресурсозбереження, використання досягнень НТП); соціальні (компетентність та соціальна захищеність персоналу, реалізація соціальних проектів та підтримка сталих зв'язків із стейкхолдерами); екологічні (використання ресурсів, протидія негативним чинникам та мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище). Також заслуговує на увагу теорія системного підходу в управлінні соціально-економічним розвитком аграрних формувань в частині, що передбачає використання сукупності механізмів і методів впливу суб'єкта управління на об'єкт, який розглядається як цілісність взаємопов'язаних елементів таким чином, щоб найбільш ефективно використати наявну взаємозалежність та взаємообумовленість для досягнення множини цілей агропродовольчої сфери, зокрема економічних, соціальних та екологічних.

Всебічної підтримки заслуговують рекомендації по удосконаленню функціональної структури механізму стратегічного управління соціально-економічним розвитком агропродовольчої сфери в контексті підходів щодо вибору типу та побудови відповідної моделі, формах економічного та адміністративного управління, методів побічного впливу на соціально-економічний розвиток.

Також заслуговує на увагу інструментарій забезпечення соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери, що охоплює інституційну та організаційну структури, фінансування інноваційних розробок, методи аналізу та моделі, нормативно-правову базу, наукову складову, інтелектуальні права та мотивацію. Що дає змогу ухвалювати

інноваційні управлінські рішення щодо подальших напрямів модернізації соціально-економічних систем шляхом продукування середовища добробуту в сільсько-міському агломераційному просторі.

Позитивну оцінку мають пропозиції стосовно інклюзивної трансформації суб'єктів агропродовольчої сфери, яка в процесі удосконалення соціо-економічного середовища передбачає ряд змін на макрорівні (введення «соціального податку» залежно від земельної площі, фінансування енергетичної та логістичної інфраструктури, стимулювання створення нових робочих місць та соціальної інфраструктури через надання податкових пільг) та мікрорівні (сплата податків за місцем ведення бізнесу, партнерські угоди з громадами та соціальна відповідальність, органічне виробництво, відмова від вирощування монокультур). Це дозволить поліпшити фінансування розвитку територій та місцевих громад, зменшити соціальну напругу в регіонах, поліпшити конкурентне середовище та екологічний стан територій, створить умови для підвищення добробуту працівників.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. Достовірність та об'єктивність результатів і пропозицій дисертаційної роботи Федірця О.В. щодо розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи відображено у 67 наукових працях, серед яких 12 розділів (13,11 друк. арк.) у монографіях, із них 6 розділи (1,56 друк. арк.) у іноземних виданнях, 31 стаття (авторські 8,17 друк. арк.) у наукових фахових виданнях, з яких 3 – входять до НМБД Scopus та Web of Science та 24 праці апробаційного характеру (4,11 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій, що особисто належить здобувачу, складає 25,54 друк. арк.

Зміст автореферату розкриває базові положення, висновки і пропозиції, що наведено в дослідженні. Дисертація не містить матеріалів докторської дисертації. Характер видань і зміст наукових праць відповідають вимогам МОН України, пропонованим для повноти

висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота складається з п'яти розділів, висновків і списку використаних літературних джерел.

У першому розділі «Теоретичні основи розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи» охарактеризовано сутність соціально-економічних систем та агропродовольчої сфери, досліджено сучасні підходи до її розвитку, розглянуто внутрішню будову соціально-економічних систем та показано особливості її функціонування.

У другому розділі «Методологічні засади розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи» розкрито особливості системного підходу до розвитку агропродовольчої сфери, визначено концепцію модернізації соціально-економічних систем; досліджено методологічні аспекти оцінювання ефективності розвитку агропродовольчої сфери.

У третьому розділі «Аналіз стану розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи» проаналізований стан, визначено сучасні тенденції розвитку, результативність та ефективність агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи.

У четвертому розділі «Концептуальні засади розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи» розроблено методичний підхід до класифікації чинників, що впливають на розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи, сформульовано основні принципи та розроблено концепцію моделі розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи.

У п'ятому розділі «Трансформація та стратегії соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери України» запропоновано механізм збалансованого розвитку суб'єктів агропродовольчої сфери

України та обґрунтовано стратегії їх розвитку з визначенням ключових елементів, пов'язаних із реалізацією зазначеної стратегії.

Дисертаційна робота Федірця О.В. за своїм змістом, рівнем наукової новизни, систематизацією матеріалу, висновками та пропозиціями являє собою завершене, самостійно виконане наукове дослідження.

За своєю структурою наукова робота відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій. Пропозиції, методики і наукові положення детально розроблені та доведені до придатності для впровадження в практику державного управління та господарювання підприємств, що підтверджується відповідними довідками.

Практична цінність результатів дослідження. Наукові результати, які мають прикладний характер, знайшли практичне застосування у діяльності: Департаменту агропромислового розвитку Полтавської ОДА (довідка № 01-24/248 від 11.08.2021 р.), Департаменту агропромислового розвитку Запорізької ОДА (довідка № 0489/01-00 від 26.03.2021 р.), Постійної комісії Полтавської обласної ради з питань освіти, науки та культури (довідка № 01-24/248 від 11.04.2021 р.), Виконавчого комітету Решетилівської міської ради (довідка № 01-26/4259 від 25.08.2021 р.), С(Ф)Г «Сад» Полтавської області (довідка про впровадження № 42 від 3.12.2020 р.); ТОВ «ПАФ Гарант» Полтавської області (довідка № 98 від 23.12.2020 р.), ПП «Ручки-Агро» Полтавської області (довідка № 12/1 від 20.01.2021 р.); С(Ф)Г «Івко В.І.» Полтавської області (довідка № 14 від 9.02.2021 року), Запорізької обласної організації Товариства «Знання» України (довідка № 37 від 22.04.2021 р.), Полтавської державної аграрної академії (довідка про впровадження № 01-11/59 від 04.08.2021 р.).

Дискусійні положення та зауваження до роботи. Позитивно оцінюючи роботу в цілому, слід відмітити, що вона має окремі недоліки та дискусійні положення.

1. На рис. 1.4 (стор. 64) «Місце продовольчої та

агропродовольчої сфер у структурі економічної системи» зазначена економічна система країни (регіону), що в своїй структурі має агропродовольчу сферу, яка включає продовольчу сферу. Оскільки в дисертації розглядаються питання розвитку соціально-економічних систем без прив'язки до конкретної країни, вважаю за доцільне розширити дану схему міждержавним та міжнародним рівнями систем.

2. На стор. 99 дана авторська класифікація складових механізму формування системи управління розвитком, з виділенням базових та підтримуючих груп. На мою думку, серед базових механізмів доцільно було б окремо виділити безпековий, а також додати ще одну групу – превентивний. В умовах гібридної агресії та складної епідемічної ситуації дані пропозиції є надзвичайно актуальними.

3. На рис. 2.1 «Основні групи системних параметрів» (стор. 133) зазначена ієрархія та взаємодія системопороджуючих і системообумовлюючих чинників. На мій погляд, недоцільно виділяти окремо серед системоорганізовуючих чинників ресурсне забезпечення та інформаційне забезпечення, оскільки інформація теж є ресурсом. Крім того при побудові даної схеми не врахований вплив контрпродуктивних дій як із внутрішнього, так і з зовнішнього середовища.

4. На рис. 2.3 (стор. 141) дисертант розглядає структуру взаємозв'язку складових соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери. По-перше, не можу погодитися, що такий індикатор як «зменшення розшарування населення» слід відносити і до соціального, і до екологічного розвитку. Більш доречно його віднести виключно до соціального розвитку. По-друге, в соціальному блоці не розглянуто індикатор міграційних процесів, в економічному – протоколи реагування на недобросовісну конкуренцію, в екологічному – індикатори щодо зміну клімату, а відповідно і технологій.

5. Серед неекономічних чинників соціально-економічного розвитку систем (рис. 4.2, стор. 276) автор виділяє природні, демографічні,

політичні, географічні, культурні, інституційні, національні, релігійні, міжнародні, соціально-психологічні. Проте, в цей блок доцільно ввести військові та епідеміологічні чинники, що є нагальним як для агропродовольчої сфери, так і для національної економіки в цілому.

6. У дисертації значне місце має використання складносурядних і складнопідрядних речень, громіздких мовних конструкцій без належних словосполучень, що ускладнює сприйняття тексту. Вживаються також діалектизми або русизми; маловживані іншомовні терміни (атракція та ін.) за наявності відповідних вітчизняних.

Разом з цим висловлені побажання, зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Федірця О.В. «Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика» написана відповідно до чинних вимог, містить теоретичні, методологічні та практичні розробки, які засвідчують, що отримані автором нові науково обґрунтовані результати вирішують актуальну наукову проблему обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо розвитку агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Автореферат відповідає за своїм змістом та структурою дисертаційній роботі. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінюючи отримані в дисертаційній роботі науково обґрунтовані результати, їх експериментальну перевірку та прикладне впровадження, вважаю, що дисертація на тему «Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика» за своїм змістом, оформленням, теоретичним обґрунтуванням, рівнем наукової

новизни, обсягом проведених досліджень і прикладною значущістю розробок відповідає вимогам, викладеним у пп. 9, 10, 12, 13, 14 діючого «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою № 567 Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її автор, Федірець Олег Володимирович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та менеджменту,
Львівського державного університету фізичної
культури імені Івана Боберського

Світлана ВАСИЛЬЧАК

Директор з наукової роботи
та зовнішніх зв'язків
к.б.н., професор

/Д. Довганич/